

Synvärlden

Nr 1 2008

Tidskrift för fakta, debatt och utveckling kring synskaderehabilitering

Lena Söderberg öppnar FFS-dagarna, s 4

Internationell punktläsning, sid 20

Bas kurser blir roligare, sid 16

Ges ut i samarbete mellan
Synskadades Riksförbund – SRF,
Föreningen För Synrehabilitering
– FFS och Specialpedagogiska
institutet, Resurscenter syn i
Stockholm och Örebro.

Redaktion:

Jan Wiklund (redaktör)
tel direkt 08-39 92 98
Lena Söderberg (ansv.utg)
tel 010-486 96 63

Postadress:

Nya Synvärlden
SRF, 122 88 Enskede

Fax:

08-39 93 22

e-post:

jan.wiklund@srfriks.org

2008 kommer Nya Synvärlden ut
med fyra nummer

Manusstopp

11 maj 2008

Tidningen kommer ut på svart-
skrift, daisy och epost.

Adressändringar och nya prenu-
merationer anmäls till
SRF, Registret, 122 88 Enskede,
tel 08-39 90 00.

OBS! För prenumeranter som vill
ha tidningen till hemadress krävs
uppgift om personnummer.

Skicka gärna ditt bidrag till tid-
ningen på epost. Redaktionen
förbehåller sig rätten att korta ner
och redigera insänt material.
Artiklarna läggs dock oftast in
oredigerat och författaren ansvar-
ar själv för innehållet.

OBS att digitalbilder kräver hög
upplösning.

Redaktionen skickar ett varmt
tack till alla som medverkat med
material i detta nummer!

ISSN 1401-4742

Innehåll

FFS-dagarna	4
FFS-dagarna ägnades åt teknik	4
Allt man kan göra med telefoner.	5
Ungdomskultur med anpassningar	6
Näta års synpedagogikutbildning.	7
Årets FFS-are	8
Nya i styrelsen	9
Tekniken på teknikprogrammet	12
Landet runt	14
Peppertesten lever	14
Baskurs roligare för både deltagare och personal	16
Vad gör SYNS?	18
Synutblickar	20
Låga prestationer och smutsiga punkter.	20
Dramapedagogik på blindskola i Skottland	21
Personporträtt	24
Eldsjal för osynliga blinda i norr	24
Debatt	26
En samlad svensk synstämma	26

FFS — Föreningen För Synrehabilitering

Ordförande:

Lena Söderberg
tel 010-486 96 63, epost lena.soderberg@lany.amv.se

Kansli:

c/o Optikerförbundet, Karlbergsvägen 22, 113 27 Stockholm
Kanslist: Gunilla Dagerman
tel 08-612 89 60, fax 08-612 56 90
epost ffs.kansli@telia.com - webbadress www.ffa.se

Kom ihåg att betala in medlemsavgiften!

För att bli medlem gå in på www.ffa.se och länken "bli medlem!".

Fyll i formuläret så kommer en faktura på medlemsavgiften 250:-
Organisationsnummer 85 72 05 – 8199

Använd Föreningen för synrehabilitering

Så har ett verksamhetsår passerat och FFS årliga konferens har just genomförts. Syftet med konferensen var att ge ökad kunskap om hur teknik, pedagogik och kommunikation ger möjlighet till delaktighet i den synskadades vardag. Över 100 personer deltog och fick ta del av ett digert och omväxlande program där många av våra duktiga kollegor delade med sig av sina kunskaper och erfarenheter i form av föreläsningar och workshops. Företagen var på plats och via välfyllda utställningsrum fick vi se produkter och nyheter på tekniksidan – både ”high- och lowtech”.

För mig personligen känns det viktigt och värdefullt att både skapa nya kontakter samt träffa ”gamla” kollegor för samtal och givande diskussioner. Idéer väcks och kanske kan ett samtal bli en start på ett fortsatt samarbete till nytta för vår målgrupp – personer med synnedbjudning.

Styrelsen vill rikta ett stort tack till alla som på olika sätt bidragit till ett lyckat arrangemang och inte minst – en härlig stämning bland konferensdeltagarna!

Föreningen för synrehabilitering startade redan 1975 som en intresseförening för personer verksamma inom området synrehabilitering. Huvudtanken med föreningen var att

främja forskning och utveckling inom synrehabilitering/habilitering och att ordna fortbildning med brett programinnehåll som riktade sig till alla som arbetar eller är intresserade av specialområdet synrehabilitering. Målsättningen för FFS är den samma i dag och vi hoppas att det ska kännas naturligt för alla som jobbar inom området att ansluta sig till föreningen.

FFS har sitt kansli hos Optikerförbundet i Stockholm och vår kanslist heter Gunilla Dagerman. Till Gunilla kan man ställa frågor som rör FFS medlemskap, fakturor, tidningen ”Nya Synvärlden”, aktuella konferenser, regionala utbildningsdagar med mera. Styrelsen har som ambition att via FFS ombud, aktivt arbeta för att den regionala verksamheten skall öka och välkomnar initiativ till utbildningsdagar i regionerna.

Nästa år äger den 6:e Nordiska kongressen i Synpedagogik rum 13-15 maj på Hotell Scandic Star i Lund. FFS är huvudarrangör i samarbete med representanter från de andra nordiska länderna. Kongresskommitténs arbete är i full gång och temat för den kommande konferensen är ”Synpedagogik i ett livslångt perspektiv” och kommer att innehålla föreläsningar och workshops i parallella session-

er. Vi hoppas naturligtvis på ett stort deltagande från Sverige när konferensen arrangeras i vårt land, både när det gäller att presentera, inleda workshops eller som deltagare.

Sedan augusti 2005 har vi nu mer än 20 000 besök på vår hemsida och vi försöker hålla den aktuell och uppdaterad. På hemsidan kan man bland annat ta del av tidigare utgivna nummer av Tidningen ”Nya Synvärlden”, hitta information om föreningens verksamhet samt aktuella kurser och utbildningar med mera.

Kom ihåg att du som FFS medlem har möjlighet att söka stipendium – gå in på hemsidan där du hittar mer information www.ffs.a.se

Avslutningsvis vill jag tacka våra avgående styrelseledamöter Örjan Bäckman och Emmelie Reinsson för allt de tillfört till styrelsearbetet i form av tid, engagemang och kunskap, och hälsar samtidigt Jan Eidvall och Lena Seppä varmt välkomna i styrelsearbetet 2008.

Lena Söderberg
Ordförande FFS 2008

FFS' fortbildningsdagar ägnades 2008 åt teknik

På webbplatsen www.ffi.a.se, under "Fortbildning", kommer successivt att läggas upp anteckningar från de olika workshopparna. I denna tidning beskrivs bara ett litet axplock.

Men före det stora teknikblocket berättade Mia Snygg från TPB (bilden) och Anna-Karin Andersson och Karolina Björk från Specialpedagogiska Institutet om böcker.

TPB, som inte riktigt motsvarar beteckningen längre, är en frukt av en statlig utredning om kultur åt alla, sa Mia Snygg, och inte minst av bandspelaren och Malmö Stadsbibliotek som var en av initiativtagarna.

För folk i synvärlden är TPB kanske mest känt som detaljist för punktläsare, men betyder kanske mer som grossist för folk med andra läshandikapp.

TPB har producerat ungefär 53.000 digitala talböcker som kan lånas via kommunbiblioteken. Nytt för förra året är också att det går att ladda ner böcker på datorn.

Filosofin är den fordristiska – massproduktion för masskonsumtion. Det gör att synskadade alltmer tenderar att komma lite i skymundan eftersom det är en mindre grupp; dock får de fortfarande

av historiska skäl bättre service än antalet egentligen skulle berättiga till.

Vad som legitimerar denna bokhistoria på ett teknikseminarium är förstås att bokmarknaden förändras, även för talböcker. Ett nytt uppdrag från Post- och Telestyrelsen består i att göra ett nytt nationellt distributionssystem där det ska vara möjligt att ladda ner alla böcker hemma i datorn. För närvarande går det att ladda ner dem på biblioteket, vilket snabbt raderar ut alla de väntetider som har förbittrat livet i det förgångna.

När detta ska vara klart vet man ej. Först måste det finnas en biblioteksportal med kopieringsskydd. Och så ska detta system fungera för allt intalat ljud, både böcker och tidningar.

Diverse andra byråkratiska problem måste också lösas – t.ex. om man själv ska stå för uppkopplingen eller om syncentralen ska göra det.

Totalt finns 80.000 titlar inklusive gamla kassetter som ska vara överförda till daisy under 2008. Och Mia Snygg uppmanade alla att leverera in inläsningar till biblioteket för att öka på siffran.

Efter en paus redde Anna-Karin Andersson och Karolina Björk ut diverse begrepp som har förvirrat en del som har försökt beställa.

En e-bok är således allt som inte är tryckt eller punktskrift. E-böcker kan bestå av

- e-bok med text är en bok i exempelvis textview, pdf, html eller – gud och copyrightlagen förbjude – word. Det går snabbt att få till men kvaliteten blir inte så bra.
- e-ljudbok är i princip daisy.
- e-bok med text och ljud har både och. Det är det vanligaste för böcker från Sit.

Oavsett format läses allt med Folke och bildbeskrivningar läses upp.

Allt man kan göra med telefoner

Nokias telefoner blir sämre och sämre för varje version, sa Joakim Nömell från Icap (bilden) och syftade förstås på hanterbarheten för folk med synskador.

Men annars blir telefoner mer och mer användbara.

Smartphone är en telefon med en inmonterad fickversion av Windows, med ett litet officepaket och adressbok. Användbart för den som tycker det är böligt att släpa på en vanlig bärbar dator. Man kan koppla på ett litet tangentbord om man tycker det är jobbigt att använda de vanliga telefonknapparna, och man kan stoppa in en skärmläsare. Dolphins läsare var bra, ansåg Joakim medan Codefactorys var "lite för snabbt släppt". Annars fungerar dom som på en vanlig dator.

Icap brukar utbilda folk på såna här telefoner i tre timmar.

Thomas Götberg från Dolphin berättade sen vidare om Dolphins skärmläsare Dolphin Smarthal. Den fungerar inte på Ericsson och Nokia, men från i höst ska den fungera på Ericsson. Tills vidare får man dock använda Samsung, Motorola eller HTC av vilka Thomas var mest för-

tjust i den senare.

Dolphins program stöder Windows Mobile 5 och 6, som har fördelen att lätt kännas igen från den vanliga datorn, och som också passar ihop med den för den som vill fortsätta att arbeta vid skrivbordet.

Riktigt enkelt är det inte att använda programmet, framgick det av den genomgång Thomas gjorde. Försöker man till exempel få upp en hel månad i kalendern blir det för mycket för den staccars telefonen. Allt på internet går inte heller att läsa. En telefon är trots allt mindre än en dator och hur mycket som helst får inte plats.

Thomas nämnde kort handdatorer som är nästan samma sak som en smartphone fast med touchskärm. Där fungerar ett annat skärmläsningsprogram. Men Thomas var övertygad om att

dess två produkter inom kort skulle vara samma sak.

JW

Skandinaviska Synpedagogikkongressen

Lära för livet

Lund 13-15 maj 2009

med FFS årsmöte

Boka in redan nu

Ungdomskultur med anpassningar

Med lite enkla anpassningar kan ungdomar med synskador delta i den vanliga digitala ungdomskulturen.

Martin Gunnarsson och Jan Hadroli från Ågesta folkhögskola berättade på Föreningen för Synrehabiliterings studiedag i mars om hur man kan underlätta för ungdomar med synskador att göra samma sak på datorn som andra ungdomar kan.

– Datorer är viktiga för ungdomar, sa Martin och satte igång med att demonstrera knep.

De flesta ungdomar använder webmail som hotmail,

yahoo och gmail. Men de är svåra att använda kortkommandon till, vilket gör att de inte fungerar ihop med skärmläsare och förstöringsprogram. Att registrera sig går inte heller eftersom man använder förvrängda bokstäver som säkerhetsrutin.

Det går dock att få över mejlen till outlook med visst strul.

MSN är en annan sak som ungdomarna på Ågestas kurser är besatta av. Inte minst de synskadade ungdomarna på folkhögskolans preparandkurs som har det som ett sätt att hålla kontakt med andra i hela landet.

Först måste man emellertid

rensa bort flashbilder och dylikt som skärmläsarna inte fattar. Men det har programmet en funktion för.

MSN har också en mycket praktisk fjärrhjälpfunktion. Med hjälp av den kan en kunig person någon helt annans stans i landet gå in i ens dator och göra lämpliga förändringar i inställningarna. Antingen genom att titta på ens skärm och ge råd – eller genom att göra förändringen själv.

Sen stänger man av fjärrhjälpfunktionen för att få ha sin dator i fred. Den finns under Åtgärder.

Webbplatser som Youtube och Myspace fungerar någorlunda med skärmläsare vilket dock inte Facebook gör.

Ska man läsa tidningar och andra krångliga ställen kan man göra det genom webbplatsen skweezer.net som rensar bort bilder och reklam och visar önskad sida som renodlad text.

Ska man lyssna på ljud ska man välja bort Windows och använda Media Player Classic eller VLC Mediaplayer.

Sånt här lär man sig alltså på Preparandkursen på Ågesta folkhögskola.

Även syncentralerna torde ha tillgång till informationen, eller i vart fall kunna plocka fram den vid anfordran. **JW**

Text till text

För den som gör om vanlig text till tal demonstrerade Thomas Göthberg från Dolphin deras program.

Producer är det enkla programmet som har funnits ett tag (fast det kommer nya versioner ibland). Med den kan man göra en daisyskiva av en wordtext, för egen del eller kommersiellt om man har tillgång till texten.

Easy converter är en mer avancerad metod som man kan förvandla alla möjliga slags texter till varandra –

txt, mp3, daisy, storstil, punktskrift – från svartskriftsdokument som scannas av, eller i stort sett vilket digitalt format som helst.

Easy converter kan användas till vilken scanner som helst som har arkmatrare och kan läsa på båda sidor och kostar 11.500 kr för den icke-kommersiella.

- En självklarhet för alla som jobbar med synskadade, sa Jan Svensson från Handikappförvaltningen i Vänersborg.

Nästa års synpedagogik- utbildning

Knappt har synpedagogikutbildningen kommit igång förrän den förändras.

Det högre utbildningssystemet ska standardiseras i EU-länderna, bland annat för att det ska gå att lätt jämföra betyg. Bland annat innebär standardiseringen att en termin på helfart ska kallas 30p och att det ska finnas fyra nivåer på utbildning – kandidat, magister, master och doktor.

Standardiseringen omfattar även den utbildning i synpedagogik som har ägt rum på Lärarhögskolan i Stockholm sen 2004. Örjan Bäckman, som definitivt kommer att pensionera sig från den utbildningen, berättade om den nya utbildning som ska ta vid höstterminen 2009.

Det har inte varit alldeles lätt att slå fast hur den utbildningen ska se ut. Avnämarna – syncentraler exempelvis – som har varit väldigt angelägna om att utbildningen ska finnas har inte varit alltför benägna att utnyttja den när den väl har funnits. Av tretti anmälningar till kursen i år har t.ex. bara åtta fått lov av sina arbetsgivare att gå den. Uppenbarligen har syncentralerna haft för sig att en högskoleutbildning är

något man skaffar sig vid sidan av jobbet, på kvällstid.

Nåväl, den nya skepnaden blir förhoppningsvis ännu mer attraktiv.

Hittills har utbildningen fokuserat på redan examinerade, men den nya kommer även att ta in ungdomar, efter mönster från Norge där det har funnits en treårig utbildning för studenter. Dessa ska sedan kunna gå vidare till magisternivå tillsammans med nuvarande målgrupp.

Och med alla vakanser som snart uppstår torde detta vara nödvändigt.

Masterskurser planeras också – master och magister är ingalunda samma sak även om det låter så. Det är angeläget med kurser på forskarnivå, säger Örjan, eftersom forskningen på det här området är så eftersatt. I stort sett finns bara Forum Vision i Göteborg som tar tillvara det intresset.

Örjan har också gott hopp om att hitta en efterträdare till sig själv, trots att denne måste vara disputerad och det inte finns särskilt många sådana i Sverige.

JW

Elisabeth Sonestedt vann gratisbiljetten till FFS-dagarna, som lottades ut på Syn-Kommunikation i höstas.

– Jag hade önskat att jag kunde vara med på fler än fyra workshops, sa hon. Jag är ny på Rc syn i Örebro och har bara jobbat i grundskolan förut. Syn är nytt för mig.

– Jag är full av idéer och nyfikenheten har väckts på mycket mer. Jag brukar inte vinna annars.

Årets FFS-are är Peter Lorentzon

Ur motiveringen:

”Peter har utifrån sin position som synbevakare vid Hjälpmedelsinstitutet under många år med entusiasm, energi, envishet och framgång bidragit till utveckling inom synrehabilitering. Som initiativtagare till utvecklingsprojekt inom området, senast ’Syntes’, har möjlighet skapats för många verksamma på fältet att initiera, utveckla, pröva och förankra idéer för förbättrad och förnyad rehabilitering av personer med synskada. Inte minst har Peter med stöd och uppmuntran bidragit till att många genomförda projekt nu blivit ett naturligt inslag i t. ex. syncentralers rehabilitering av personer med synnedsättning.”

– Jag började ana vartåt det barkade när du sa ”hummer”, sa Peter och syftade på den introduktion Örjan Bäckman på sedvanligt maner gjorde en smula mystifierande.

Peter började på Handikappinstitutet i början av 70-talet och det var Jan Ingvar Lindström som drog in honom på synområdet. Hans första projekt var Lunabordet, det första försöket med slutna tv-system. På 80-talet var han med om att bygga upp it-programmet. Sen kom stimulansbidragen då Peter och hans kolleger fick 100 miljoner att dela ut på diverse hjälpmedelsprojekt. Och nu på slutet Syntes.

JW

Vill du åka till Montreal?

7-10 juli äger nionde internationella konferensen om Low Vision rum i Montreal.

Du vet väl att ett av FFS' syften är att underlätta för dig att åka på sådant?

Sök stipendium redan nu – det finns visserligen mycket pengar kvar i stipendiefonden från förra året men många kanske reagerar på denna annons.

Fler resmål finns på tidningens baksida.

Regiondag i Uppsala

20 maj är du välkommen på FFS' regiondag i Uppsala.

Där kommer bland annat Gunvor Wilhelmsen, under många år ansvarig för synpedagogikutbildningen i Norge, att berätta om ”Synvansker etter hjerneskadere og mulighetene for behandling”

Anmälan till FFS kansli senast 2 maj.

Nya i styrelsen

Jan Eidvall är för närvarande ansvarig för synrehabiliteringsverksamheten för seniorer i Stockholms Län vid Syncentralen Sabbatsberg. Har sedan 70-talet arbetat inom de flesta typer av verksamhet som bedriver synrehabilitering, folkhögskolor, OT-kurser, arbetsmarknadsinstitut, syncentral, samt privat verksamhet inom LVI och dåvarande Enter. Tidigare i styrelsen för FFS i början av 90-talet. För närvarande med fokus på arbetsmetodförändringar samt intresse för att hitta bra utvärderingsinstrument för verksamheten.

Lena Seppä arbetar på syncentralen i Halland som synpedagog. Arbetar med vuxna och äldre med måttlig eller uttalad synnedbättring. Har ett mycket intressant och omväxlande arbete med både besök på syncentralen och hembesök. Håller också lite i föreläsningar och informationer för både intresseorganisationer och studerande. Har också lite ansvar för frågor kring läs-TV (CCTV).

Inom FFS vill hon arbeta med frågor kring utbildning och kompetens.

Årets styrelse har varit bra på att hålla i penningpungen, visade det sig på årsmötet som hölls i samband med FFS-dagarna i Uppsala – men tyvärr har medlemmarna hjälpt till! FFS gick under 2007 med 34.000 i överskott – delvis för att medlemmarna är dåliga på att söka stipendier. Eftersom syftet med FFS är att bidra till fortbildningen är det senare lite penibelt.

Styrelsen uppmanar därför alla medlemmar att för all del slösa lite mer här! Åk gärna på internationella seminarier och sök hjälp från FFS.

Två nya styrelsemedlemmar valdes efter Örjan Bäckman och Emelie Reinson som inte velat omväljas – se här bredvid.

Gunnar Sandström från Haga-bergs folkhögskola ville att medlemmarna till nästa år ska tänka ut ett nytt namn för föreningen som bättre motsvarar syftet. Själv föreslog han Föreningen Rehabilitering av Synskadade, men ordförande Lena Söderberg ville kalla det ”nätverk” istället. – Arbetsgivare tycker att föreningar är suspekta men att nätverk är bra, sa hon.

Årsmötet beslöt bordlägga frågan till nästa som äger rum i samband med den Nordiska Kongressen i Synpedagogik i Lund 13-15 maj.

FFS Styrelse 2008

Ordförande: Lena Söderberg

Vice Ordförande: Catarina Reinstam Nelander

Kassör: Rolf Bergman

Sekreterare: Anita Sjöberg

Ledamot: Catarina Hägg

Ledamot: Marie Karlsson

Ledamot: Ann-Margaret Wikner Hellberg

Ledamot: Lena Seppä (ny)

Ledamot: Jan Eidvall (ny)

Suppleant: Emma Sahlsten

Suppleant: Anna-Karin Tjärnström Lundström

Kia Johansson , Resurscenter Syn Stockholm diskuterar med Bengt Eriksson efter hans föreläsning - "Jaws vs Supernova fördelar och nackdelar".

Julijana Arsenovic Vasiljevic från Arbetsförmedlingen för hörselskadade, synskadade och döva, Uppsala pratade om "Möjligheter och begränsningar till delaktighet för personer med dövblindhet".

FFS årsmöte med Bengt Troberg, t.h. som ordförande och Magnus Svensson, t.v. som sekreterare

Vid utställningen visades en hel del nybeter!

FFS-are från hela landet.

Kassör Rolf Bergman samtalar med Anitha Svensson från Sc Långbro

ForumVision

**Dags att reservera dagar för den årliga konferensen:
Människa Miljö i samverkan**

**Åldrande med synnedläggelse – Hur behålla hälsan och hur rehabilitera?
18 – 19 september 2008**

i samarbete med Hjälpmedelsinstitutet

Aktuell forskning och utvecklingsprojekt planeras att presenteras inom följande områden:

- Hur ser äldregruppen ut idag?
- Var står den medicinska forskningsfronten idag och vad innebär det för rehabilitering och folkhälsoarbete?
- Evidensbaserad rehabilitering inom synrehabilitering
- Vårdkedja för äldre med synfunktionshinder
- Äldre och optik
- Äldre och belysning

Workshop: Orientering & Förflyttning

Nya hjälpmedel vid Orientering & Förflyttning för personer med gravt synfunktionshinder.

- Ekolokalisering och lokalisering av ljud.
- Eyeplus demonstrerar sin nya "avståndskamera"
- Projekt som har testat ny GPS-teknik

Trevlig samvaro kommer att erbjudas till självkostnadspris under kvällen den 18 september

Preliminär kostnad är 600 kr för deltagande en dag, 1 000 kr för deltagande 2 dagar

Fortlöpande information ges på vår hemsida www.forumvision.org. Denna är dock just nu under omarbetning och kommer att vara helt uppdaterad 1 maj 2008

Tekniken på teknikprogrammet

Det hetaste på teknikmarknaden i år tycks vara högupplösta läs-tv-apparater.

Så säger i alla fall **Tagarno** som presenterar *Samsung Pictor HD*. HD-tekniken har samma kvalitet oberoende av förstoringsgrad. Det blir inga kvalitetsförluster på vägen, beroende på att bilden är helt och hållet digital. Den tar också hela bilder, inte linje för linje vilket leder till att uppdateringen blir snabb.

Andra varianter på temat är *Cobra HD*, en kamera man kan sätta på sin egen dator, eller den bärbara *Viper* som blir HD när som helst.

Även **Insyn** puffar för sin *Tempus HD*-skärm, samt kamerorna *Onyx* på 5 kg, och den lite större *Topaz*.

Sveriges billigaste kamera *Visio* har som extra finess en automatisk optimering av ljus och kontrast.

Polarprint presenterar en utvecklad version av punktdisplayen *Alva*, kallad *BC640*. Bluetooth och tumtangenter och påbyggnad med anteckningshjälpmedel.

Ett annat punkt tangentbord heter *Feature-back*, som levereras med skärmläsning-program och fungerar ihop med vilken dator som helst.

Vidare *VictorReader Stream*, en daisyspelare med kort i stället för cd samt inbyggd talsyntes. Storlek som ett cigarettpaket.

VictorReader Stream finns också hos **Provista** som även lanserar *Max* kikare som ser mer ut som ett par glasögon.

I ministorlek är även *Ear-pocket* förstoringsslupp med belysning. Kan lätt bäras i bröstfickan.

Provista marknadsför numera även *Waldmann* belysning och tjänster inom datorhjälpmedel; *Rickard Ekström*, tidigare sc Göteborg, står för den verksamheten.

ICAP lanserar *Bigreader*, en mus som läser text och kan kopplas till ens dator. Platt skärm kan följa med om man så önskar.

En annan mininyhet är *Zoomtext* i usb-minne, som kan stoppas in i vilken dator som helst. *Lightning* behöver inte ens installation.

Behöver man en punkt-skrivare hemma föreslår **ICAP** *BTEC100*, som är långsam men tyst.

Första gången på länge kommer nu också en ny skärmläsare på svenska – *Windows Eyes*, länge stor internationellt. Den är givetvis specialgjord för att passa windowsprogram och är

speciellt användbar för att läsa Excel och utnyttja alla dess funktioner. Den kan också tolka texters grafiska egenheter.

LVI kommer med nya småmodeller av *Magnilink*, t.ex. *Student Addition* som väger under ett kilo eller den hopfällbara *Zip*. En variant för OCR-läsning heter just så.

För mobilen finns *Mobile Magnifier* och *Mobile Speak* för respektive förstoring och skärmläsning.

Iris puffar för sina superenkla telefoner, bl.a. *Dorocare* och *Alert Easy*. Vidare *Doro 321* som sägs vara Sveriges enklaste fjärrkontroll.

Störst nyhet är dock det nya visningsrum där *Jörgen Andersén* och *Bertil Danneker* vill skapa en mötesplats för alla som vill veta vad det finns för teknik på marknaden. – Hemkonsulenterna är en grupp som är svulten på information, säger de och vill bidra till att mätta den.

Komikapp Rehatek har utvecklat sortimentet av pedagogiska leksaker till sidsidan.

– I maj kommer dessutom ett mellanting mellan elektroniskt förstoringsglas och läs-tv, säger de men beklagar bristen på information så här långt.

JW

Resurscenter syn informerar

Resurscenter syn i Stockholm och Örebro erbjuder utbildning för föräldrar som har ett barn med synskada. Utbildningen sker i kursform på resurscentren. Specialutformade utbildningar på hemorten kan också arrangeras.

Se vidare på vår hemsida www.sit.se (Fortbildning > Föräldrautbildning).

Aktuella föräldrakurser under våren 2008

Barn med grav synskada, ålder 3-4 år

6-9 maj samt 20-23 maj i Stockholm

Anmälan: Föräldrar anmäler intresse varefter familjerna inbjuds till aktuella veckor.

Ur innehållet: Att läsa på olika sätt, punktskrift eller svartskrift. Kropps- och rumsuppfattning. Orientering och mobility. Samspel och lek. Samhällets stödinsatser.

Barn med grav synskada och ytterligare funktionsnedsättning

20-22 maj i Örebro

Anmälan: senast 21 april 2008.

Ur innehållet: Att vara förälder till ett barn med synskada. Hur synskada i kombination med flera funktionsnedsättningar påverkar barnets utveckling. Samspel och kommunikation. Utvecklingsbefrämjande miljöer. Orientering och mobility. Samhällets stödinsatser.

Barn med grav synskada och ytterligare funktionsnedsättning 4-6 år

9-11 september. i Örebro

Anmälan: senast 6 juni 2008.

Föräldrar till barn med grav synskada och ytterligare funktionsnedsättning som tidigare deltagit i föräldrakurs på basnivå.

Ur innehållet: Hur synskada i kombination med flera funktionsnedsättningar påverkar barnets utveckling. Alternativ kommunikation. Att läsa på olika sätt. Orientering och mobility. Samhällets stödinsatser.

Alla kurser är kostnadsfria och ersättning utgår för resekostnader. Föräldrarna betalar en mindre avgift för mat och logi.

Ytterligare information

Annica Winberg och Inga-Stina Fellers

Resurscenter syn Stockholm, 08-737 16 00

Gerd Tobiason-Jackson och Ingrid Gustafsson

Resurscenter syn Örebro, 019-676 21 00

Idrottshelg för elever med synskada

16-18 maj på Bosön strax utanför centrala Stockholm

För elever födda 1988-1998.

Anmälan och mer information: www.sit.se/direkt/idrottshelg.

Peppertesten lever!

Vid en regional synpedagogträff i Kalmar i höstas ställde Kerstin Wallin frågan ”används Peppertesten”. Alla närvarande skruvade lite besvärat på sig för det är ju så att den där Peppertesten står i ett hörn och ger oss dåligt samvete. Jag liknar den vid ett par stövlar som man köpt för dyra pengar och tror att man ska använda jättemycket och så står de bara där och påminner om ett dåligt köp varje gång man öppnar garderobsdörren.

Jag åtog mig att ta reda på lite mer om Peppertestens ”hälsoläge” och kontaktade därför Rolf Lund som gjort den norska varianten efter den amerikanska förlagan. Han svarade snabbt och ivrigt att ”Peppertesten är i allra högsta grad levande och används mycket i internationella sammanhang”.

Han erbjöd sig att hålla en utbildningsdag om vi var intresserade. Det var vi och den 7/2 träffades 25 synpedagoger, syninstruktörer, specialpedagog och arbetsförmedlare på Vimmerby folkhögskola.

Christer Bohdén från Pro-Vista hade en parallell föreläsning om optik för dem som inte berörs av Peppertesten.

Rolf brinner verkligen för detta och det var en ren fröjd

Rolf Lund, Mr. Peppertest.

att höra honom dela med sig av sina erfarenheter.

Det amerikanska originalet har 20 år på nacken. Den svenska översättningen kom i början av 2000-talet och det var i den vevan som många syncentraler köpte in den. Det utlovades en utbildning men pga förändringar på leverantörsidan blev den aldrig av.

Det är givetvis en av anledningarna till att det varit så trögt att komma igång. En annan anledning är att det var krångliga uträkningar och att vi inte vetat hur vi skulle använda resultatet.

Testen innehåller kartongark med text i 5 olika storlek-

ar. Det finns 3 ark i varje storlek och dessa är konstruerade så att de garanterat ger samma resultat. Texten saknar innehåll och består av enstaka bokstäver, korta och längre ord. Detta gör att den passar utmärkt när man vill jämföra nyttan av olika hjälpmedel tex huvudburen optik kontra Läs-TV.

Den mäter läshastighet, läsförståelse, läsnoggrannhet och läsuthållighet. Många döljer sina läsproblem genom att gissa friskt men det avslöjas med Peppertesten.

För undersökaren är det stressigt i början med alla

symboler som ska markera olika felläsningar men man behöver inte göra allt första gången. Som Rolf sa ”ingen dör av att läsa Peppertesten” – använd den som ett vanligt lästest, markera med ett streck under fellästa ord, mät läshastighet och lägg till resten efter hand. Du som vill veta mera kan kontakta Rolf, rolf.lund@provista.no.

Vi efterlyser ofta gemensamt material och metoder ute på syncentralerna för att vi ska kunna jämföra våra resultat. I dag svarar man ofta ”eget material” på frågan om vad som används i en träningssituation. Peppertesten kan bli ett värdefullt tillskott bland beprövat testmaterial om den blir mer frekvent använd. Den ger även en tydlig vink om vad vi ska koncentrera träningen på tex överhoppade rader eller missad början på raden samt information om hur scotomet ligger eftersom man ringar in den del av ordet som missas.

Nu är det dags att plocka fram stövlarna ur garderoben – de har blivit moderna igen!

Jag lyssnade inte på Christers föreläsning men har intervjuat syninstruktör Anneli Anders från Kalmar. Hon berättar att det var mycket matnyttig information. Christer hade en noggrann genomgång av optik. Det har tex kommit många nya ljuskällor i form av dioder och tunna lysrör. Den gamla hederliga ljuspuppen LFM-1 har fått konkurrens av den smidigare

*Ovan: Christer Bobdén.
Nedan: Kerstin Wallin,
idékläckare.*

”Daylight-varianten”. Han visade inte bara nyheter utan friskade upp minnet av ”gamla godingar” som kanske fallit i glömska. Han pratade också mjukvara i form av bemötande, kartläggning, vägledning och träning.

Det var ett tema som följdes upp av Karolina Svensson, Hälsoutvecklare på Scania. Hon pratade om hur man blir

en bra ”coach”. Hon sa bl.a. att vi måste vara motiverade för att kunna motivera och att det är viktigt att hitta rätt kunskapsnivå. I alla möten med människor måste vi se och lyssna aktivt – vara närvarande. ”Lev här och nu och fundera inte på hur varmrätten ska smaka när du äter förrätten, bry dig inte om efterrätten förrän det är dags för den!”

Hon uppmanade oss att fundera på vad vi vill att våra närmaste ska säga om oss i framtiden – ”hon var alltid så.....” – försök att uppnå det redan nu.

Människor med en positiv läggning lever 20% längre än de som är negativa!

Jag kan bara konstatera att det inte behöver vara varken svårt eller dyrt att anordna en utbildningsdag. Hitta ett tema eller en specifik produkt (som i det här fallet Peppertesten) som ni tror kan intressera ett antal ”synmänniskor”. Kontakta FFS-ombuden i din region för hjälp att dra igång det hela. Sök pengar från FFS om det medför kostnader för lokaler eller föreläsare. Använd gärna folkhögskolelokaler – billigt, bra och god mat! Klappat och klart!

Gun Olsson
SC-chef i Kalmar

Baskurser roligare för både deltagare och personal

Stockholms syncentral började började med baskurser vårterminen 2007.

Efter flera års arbete för att hitta nya sätt att arbeta på Syncentralen i Vuxenteamet, 20 till 64 år, kom vi fram till att vi skulle börja med att göra något extra för de nysynskadade som kom till Syncentralen.

Vi har haft traditionell mottagning som på en vårdcentral eller liknande. Detta sätt passar egentligen inte vår åldersgrupp och ofta känner sig de nysynskadade mycket ensamma och övergivna. Detta är ju en helt ny situation för dem och vad kommer att hända nu? Kan man göra det som man brukar, fast man ser dåligt? Finns det nya möjligheter?

Från år 2007 inbjuds alla nysynskadade in till ett informationsmöte, tillsammans med någon anhörig, under ledning av kurator och synpedagog. På detta möte informeras om Syncentralens verksamhet och vilken hjälp som vi kan erbjuda, samt lite om de synskadades rättigheter och allmän information om saker som är bra att känna till.

Vid första träffen med kuratorn kan de som önskar anmäla sig till att gå vidare i

vårans *Baskurs*.

Den vanliga rehabiliteringen fortgår vid sidan av, med undersökning hos optiker och utprovning och träning av de första hjälpmedlen.

Baskursen består av fyra kurs-tillfällen, en förmiddag i veckan:

1. Vid det första tillfället går vi igenom ögats byggnad, några vanliga synskadediagnoser och går igenom deltagarnas diagnoser extra noga. Ögats refraktion, förstoringsglas och andra optiska hjälpmedel. Vikten av att förstärka rummet med hjälp av kontrastfärger och vilken belysning som är bra.

2. Andra gången är vår sjukgymnast med och pratar om kroppskänedom och olika påfrestningar på kroppen som kan uppstå när man ser dåligt. Vi går igenom olika hjälpmedel och tips för hemmet och hushållet, telefon, klocka och almanacka som fungerar för synskadade. Vi berättar och visar även olika käppar, visar ledsagning och hur man går med teknikkäpp.

3. Tredje gången går vi igenom hur man kan läsa och skriva, anteckna och ergonomi vid kortare läsavstånd. Vi visar olika datoranpassningar, som förstoring eller talsyntes.

4. Fjärde träffen består av information om försäkrings-

kassan, arbetsförmedlingen och psykosociala aspekter på att vara synskadad. Då är det kuratorerna som håller i trådarna.

Vi inleder varje nytt tillfälle med att den ansvariga från förra gången är med och tar emot frågor från deltagarna så att vi kan upprepa eller förtydliga om något varit oklart.

Vid ett tillfälle stannar alla kvar och äter lunch tillsammans.

I vårt arbetslag har vi sådan tur, att våra synpedagoger, har olika bakgrund som t.ex. arbetsterapeut, lärare, ortoptist, optiker m.m. före sin synutbildning. Detta ger en mångfaldig kunskap, som vi kan använda oss av på olika sätt. Vi har även kuratorer, sjukgymnaster, psykolog i vår medarbetarstab, som vi kan tillgå. Detta gör att vi kan svara på många frågor och de flesta har en mycket lång erfarenhet av att arbeta med synskadade.

Några veckor efter kursens slut har vi träffat deltagarna och frågat dem om hur de har upplevt kursen och vad som varit bra och om det har varit något som de skulle vilja ändra på.

De tyckte att det mesta var bra, särskilt att få veta mer om ögat och sin sjukdom. Någon ville ha högre tempo, men de

flesta tyckte att det var lagom så att man kunde gå hem och fundera och smälta det som man fått höra.

Alla tyckte att vi skulle ha en anhörigdag när de skulle få pröva fingerad optik, så att de kunde få prova hur det är att vara synskadad.

Det som vi upplevt som mest positivt har varit att det har blivit ett glatt och trevligt gäng. Folk har snabbt lärt känna varandra och upptäckt att det finns andra ”vanliga” människor som också har blivit synskadade. Det har varit en stor skillnad på stämningen i väntrummet. I vanliga fall brukar det vara tyst och känts som om folk känner sig ensamma när de sitter och väntar på sin tid.

Deltagarna har vågat ta för sig, våga fråga om olika saker. Efter kursen har man haft bättre uppfattning om vad man kan begära från Syncentralen och hur allt fungerar. Det kan upplevas som om man kliver i ett nytt okänt liv när man drabbas av synskada. Man har kanske aldrig träffat någon tidigare som är synskadad.

Detta har varit ett nytt sätt för oss att arbeta och vi som har arbetat på detta nya sätt, tycker att det har varit mycket uppskattat, lärorikt och roligt. Framför allt tror vi att deltagarna har fått en bättre start på Syncentralen i sitt rehabiliteringsarbete.

Pia Burman-Lindelöw
Synpedagog/leg. Optiker
Stockholms Syncentral

Fritt val av hjälpmedel börjar i maj

Försöken med fritt val av hjälpmedel har av juridiska och ekonomiska skäl skjutits upp och börjar den första maj.

Det är Stockholms, Sörmlands och Kronobergs län som ska delta i försöksverksamheten.

Försöket kommer att omfatta ett mycket litet antal

brukare, säger Hjälpmedelsinstitutets pressmeddelande, som hänvisar till webbplatsen www.hi.se/frittval för den som vill veta mer.

Projektledare på HI är Anna Ingmanson.

Preparandkurs för ungdomar

Den ettåriga preparandkursen vänder sig till ungdomar mellan 16 – 19 år som har en synskada. Kursen är tänkt som ett överbyggande år mellan grundskola och gymnasium eller annan utbildning.

I kursprogrammet ingår många olika ämnesområden där du får möjlighet att växa och utvecklas som individ. Du får träna kompensatoriska färdigheter; studieteknik, punktskrift och ADL. Vi har ämnen som livskunskap, kommunikation och social träning. I kursen erbjuds också kärnämnen svenska, eng-

elska och matematik, i första hand på grundskole- och gymnasienivå, samt andra ämnen vid behov. I kursen ingår också motion, friskvård, skapande verksamhet och musik.

Genomgripande arbetar vi med att stärka elevens egna förmågor inför ett självständigt liv.

Kursen är förlagd till Ågesta Folkhögskola som ligger vid Farsta Strand, söder om Stockholm. Terminen startar 21 augusti 2008

Kontakt: Catarina Hägg 08-56228188,00

Hemsida: www.agesta.nu

Läsmaskinen här

Nu är läsmaskinen här, apparaten som kan ladda ner digitala texter snabbt och som är bekväm att läsa på. Kindle heter den och har inget med tidigare läsmaskiner att göra.

Alla daisyfunktioner finns och mer om den fantastiska apparaten kan läsas på <http://pierregilly.blogspot.com/search/label/Kindle>.

Vad gör SYNS?

Att vara synsk är det detsamma som att vara med i SYNS?

Ja, man önskar verkligen att det var så. Tänk att kunna ha möjligheten att se framåt åtminstone några år så vi får reda på hur det går med olika saker. Hur går det för dem som får behandling med Lucentis? Behöver de aldrig komma till syncentralen? Och de andra, med torr AMD har det kommit någon behandling för dem?

Och hur blir det med rekrytering av personal till syncentralerna vilka kommer att vilja arbeta där? Hur kommer det att lösa sig med alla som behöver anpassning av sin dator när synen inte räcker till? Kommer anpassningen att finnas på Internet, bara att ladda ner?

Det här är kanske inte exakt vad SYNS arbetar med men intressanta framtidsfrågor. Det är ändå sant att SYNS arbetar med olika områden som har med framtiden att göra, det är ju dit vi ska.

För 7 år sedan skickades ett informationsbrev till berörda myndigheter om att SNS ("Syncentralernas Nationella Samverkansgrupp") hade bildats. Gruppen skulle arbeta på uppdrag av landets syncentraler och på ett nationellt plan följa och bevaka

förändrings- och utredningsarbete. Gruppen skulle även fungera som referensgrupp och remissinstans till olika utredningar.

När nu snart 7 år har gått kan man konstatera att gruppen fungerar och att det är full aktivitet.

Sammansättningen på gruppen är sådan att det finns 6 representanter i gruppen. En för varje sjukvårdsområde; Södra, Västra Götaland, Östra, Stockholm, Mellersta och Norrland.

Chefen för Stockholms syncentral är ständig deltagare och de övriga representerar sitt område under 3 år. Representanterna byts ut successivt så att det alltid finns några nya och några med mer erfarenhet.

Uppdraget

SYNS uppdrag är att driva frågor som kommer från landets syncentraler, sprida information ut till alla syncentraler i landet och att sedan samla in synpunkter och att göra sammanställningar.

SYNS kan även fungera som remissinstans.

Att hålla igång hemsidan "syncentralerna.se" är ett annat angeläget område.

Ytterligare en viktig uppgift är att samverka med Nationella Brukarrådet. En gång om året har SYNS ett möte med Nationella Brukarrådet

och sedan hålls ett telefonmöte årligen.

Arbetsätt

Huvuduppgiften är att planera för innehållet vid de årliga chefsdagarna, två dagar på våren och en under hösten. Förslag på ämnen att diskutera kommer alltid upp från cheferna i respektive region. SYNS-representanterna har sedan i uppdrag att alltid föra tillbaka diskussionen till "sina" chefer för synpunkter eller ytterligare beredning inför mötet.

Förutom vid chefsträffarna, träffas SYNS-representanterna för diskussioner vid 2 tillfällen per år däremellan blir det 2 telefonmöten.

Vad har hänt?

Under de senaste 2 åren har vi arbetat mycket med att få en tydlig struktur för arbetet och med att klargöra vad SYNS uppdrag är.

Hemsidan "syncentralerna.se" har återuppstått och det är beslutat att regionerna även här ska dela på ansvaret med att uppdatera informationen och förbättra utseendet samt att vara kontaktperson. Östra regionen har stått för igångsättandet. Nu har Södra regionen stafett-pinnen genom Katrin Larsson som är It-samordnare i Lands-tinget Halland.

Ett övergripande uppdrag för syncentralens verksamhet håller på att ta form.

Eftersom allt fler syncentraler använder lagerhållningssystemet webSESAM har SYNS tagit initiativ till en skrivelse riktad till leverantörerna med en uppmaning att ansluta sig till Hinfo. Det underlättar mycket och ger förutsättningar för att det är rätt produkter som beställs och betalas.

Regelbundet ges information om införandet av NYSAM, ett statistikprogram i vissa delar av landet.

Chefsdagarna 2008

Just nu pågår planeringen av årets chefsdagar 23-24 april på Wiks Slott utanför Uppsala.

Nuvarande representanter
Ann-Louise Rågefalk, ständigt Stockholm
Katarina Stahlfors, 2010 Västra Götaland
Eva Forsberg, 2009, Norrland
Eva Carlholt, 2009, Sydöstra
Viveca Frändberg, avgående, Mellersta
Fanny F Pettersson, avgående, Södra

Nytt från Syntes

Två nya skrifter har kommit ut inom Syntes-projektet:

- *Refraktionskänslighet hos synskadade personer med absoluta centrala scotom*, av Jörgen Gustafsson.

– *Flexiboard för personer med synnedsättning*, av Johan Borg

De ligger på www.hi.se/Syntes.

Ny synutvecklingskurs i Örebro

Barns synutveckling I, 15 högskolepoäng, hösten 2008 .

Under hösten 2008/våren 2009 ger Örebro universitet, Institutionen hälsoakademien, i samarbete med Specialpedagogiska institutet, Resurscenter syn, Örebro, ovanstående kurs som är uppdelad på tre sammankomster om vardera ca en vecka (v38, v48, v3)

Undervisningen kommer i huvudsak att äga rum på Resurscenter syn och på Universitetet, Örebro. Syftet med kursen är att kursdeltagarna skall tillägna sig grundläggande kunskaper i synutveckling hos barn.

I kursen behandlas normal synutveckling, samt tillstånd som påverkar synutvecklingen och konsekvens av detta.

Planerad kursstart är 2008 09 15 och kursen avslutas vecka 3, våren 2009. Examineringen utgörs av en individuell skriftlig rapport och ett seminarium. Sista anmälningdag: 15/4-08

Ytterligare information och anmälan: www.oru.se, välj därefter utbildning, kurser i ämnesordning, Medicin, Barns synutveckling1

Frågor angående kursen besvaras av:
Göran Cedermark, kursansvarig
Anders Sjöström, kursledare
Tel: 019 - 6762170
anders.sjostrom@oft.gu.se
goran.cedermark@sit.se
Reidun Stenberg, kursexaminator
reidun.stenberg@ikm.oru.se

Låga prestationer och smutsiga punkter

Getting in touch with literacy 2007

Den 29 november till den 2 dec 2007 hölls i St Pete, Florida, den åttonde konferensen Getting in touch with literacy. Det var underbart att vara i sommarvärme under några dagar med stranden bara cirka hundra meter från hotellet Trade Winds resort, där konferensen hölls.

Storföreläsningar, utställning och parallella sessioner blandades. Det svåra var att välja bland allt som lockade.

Från Specialpedagogiska institutet, Resurscenter syn, deltog Anders Rönnbäck och Annica Winberg med en föreläsning om gynnsamma faktorer för punktskriftsläsande elevers inkludering i undervisningen. Under tecknad presenterade en studie med rubriken Fenomenet punktskrift i en seende omgivning. Kerstin Fellenius och Yvonne Eriksson presenterade resultat från Certec-projektet Att läsa med händerna – mätteknik, teori och empiri. Här nedan rapporteras från sessioner med föreläsare från USA och Norge.

Vad är literacy?

Konferensen inleddes med en debatt mellan Susan Spungin, vice president för American Foundation for the Blind, och

Phil Hatlen, nyligen pensionerad från sin tjänst som superintendent vid Texas School for the Blind and Visually Impaired. Båda med stor kunskap om och lång erfarenhet av undervisning av elever med synskada. De argumenterade – inte alltför påstridigt – mot varandra utifrån frågor som ”Vad är literacy?” och ”Är det literacy att lyssna?”

Traditionellt tolkas begreppet literacy som förmågan att läsa och skriva text i tryckt eller taktill form. Phil Hatlen, som i sitt arbete har mött många elever som inte har förutsättningar att kunna läsa eller skriva, men ändå klarar av att kommunicera på annat sätt, argumenterade för att literacybegreppet ska utvidgas till att även gälla förmågan att inhämta information via hörseln. Susan Spungin menade att detta skulle innebära en stor risk för gruppen punktskriftsläsare, då beslutsfattare skulle kunna hävda att man tillgodosett gruppens behov genom att bara tillhandahålla material i form av tal. Susan Spungin föreslog däremot att det kunde införas ett nytt begrepp ”pre-literacy” för den elevgrupp som är på väg in i läsning och skrivning.

Norsk punktskriftsundervisning

Jorunn Hauge arbetar som

rådgivare vid det norska kompetenscentret Huseby. Hon ger pedagogiskt stöd till inkluderade elever med grav synskada, och en av dem, Anna, var huvudperson i Jorunns presentation.

Annas lärare märkte att Anna kände motstånd mot punktskriften i sin läsinläring. Flera andra elever i klassen hade hade problem med sin läsning. Man beslutade att göra något åt det, och startade ett projekt med syfte att bland annat förbättra attityden mot punktskrift som läsmedium.

Alla 14 elever i klassen fick en tvådagars punktskriftskurs. All berörd skolpersonal och Annas föräldrar deltog. Under rasterna läste en skicklig punktskriftsläsare högt ur en spännande bok för barnen, och i kursen ingick det också att spela taktilla spel.

Annas egen attityd till punktskrift blev bättre, likaså mammas. Nu, ett år senare, fortsätter klassen att använda punktskrift i läsundervisningen parallellt med svartskrift. Eleverna har läsläxa varje dag, och Anna gör sin läxa både på punktskrift och svartskrift.

Jorunn informerade också om det norska kompetenscentret, ett av två, och det norska skolsystemet, som garanterar varje punktskriftsläsande elev fem extra

(frivilliga) lektioner per vecka för punktskriftsinläring. En elev med synskada har rätt till ett extra skolår på "högstadiet". Huseby kompetenscenter gör synutredningar, genomför kurser för de barn, som har rekommenderats punktskrift som läsmedium, för deras lärare och föräldrar. Samma kurs riktar sig alltså till alla samtidigt, och föräldrarna deltar under de två sista kursdagarna. Förutom detta ingår rådgivning och produktion av inlärningsmaterial i kompetenscentrets verksamhet.

Elevers studieengagemang

Julie A Bardin presenterade resultat från sin studie, där hon har undersökt graden av engagemang i studierna hos punktskriftsläsande elever och hos deras studiekamrater. Bakgrunden till studien var att Bardin sett siffror på att studenter med synskada uppvisade lägre resultat vid standardiserade tester i språkundervisning.

Bardins frågeställningar blev: Vad kan ändras för att förbättra de synskadade elevernas testresultat? Vilken effekt har en synskada på studentens akademiska engagemang? Engagemang i studierna definierades som "mängden tid som den studerande spenderar i interaktion med vuxna, andra studeranden eller med studiematerial". Syftet var att förse lärarpersonal med metoder att förbättra studieengagemanget hos studenterna.

Eleverna med synskada

Ovan: Randi Rusten, Brit Arna Susegg, Anders Rönnbäck och Karin Petersson.

Nedan: Diane Wormsley, Frances Mary D'Andrea och Karen Wolffe

jämfördes med medel- och lågpresterande elever utan synskada. Undersökningen bestod av 45 elever med synskada och genomfördes i bland annat Florida, Georgia och North Carolina. Studiesituationer observerades och filmades. Enkät svar från både elever och lärare behandlades. Bardin tittade särskilt på elevers och lärares beteende i studiesituationer. Resultaten ska ses som en indikation på vad som sker i klassrummet.

Ingen skillnad märktes i grad av motivation mellan elevgrupperna. Eleverna med synskada bedömdes vara uppmärksamma i samma omfattning som de lågpresterande eleverna. Graden av självbestämmande hos eleverna bedömdes, och där hamnade elever med synskada på samma nivå som de lågpresterande eleverna. Eleverna med synskada bedömdes ta egna initiativ i samma omfattning som de medelpresterande

eleverna. Generellt sett tog en elev med synskada längre tid på sig att påbörja en aktivitet, men avslutade den i tid.

Lärare ägnade stor grad av uppmärksamhet åt sin elev med synskada, men bedömde eleven oftare som låg- än som medelpresterande. Antalet interaktioner mellan de synskadade eleverna och personal var många fler än motsvarande för de övriga elevgrupperna.

Enligt Bardin kan följande faktorer i undervisningen bli kritiska för en elev med synskada:

- visuella inslag i lärares föreläsning
- främmande begrepp
- många olika lärare
- speciell studieteknisk utrustning

I USA förekommer olika benämningar på elevassistenter – assistants, paraprofessionals, braillists. Under observationerna kunde Bardin notera fler interaktioner mellan den synskadade eleven och undervisande lärare än mellan eleven och assistenten. Men detta bedömer hon som missvisande och beroende på forskarens närvaro i klassrummet. Hon såg exempel på lärare, som var okunniga både om punktskrift och om elevens studietekniska utrustning; en elev läste till exempel en helt annan bok under språklektionen än den som läraren trodde han läste.

Att uppnå läsflyt

Hur kan läsflytet hos punkt-

skriftsläsaren förbättras? Ja, det var huvudtemat i Jeri Clevelands och Debra Sewells föreläsning. De arbetar båda som utbildare i den utåtriktade verksamheten vid Texas School for the Blind. De menade att det är viktigt att så tidigt som möjligt identifiera elevens lässvårigheter, men att detta också kan vara svårt eftersom pedagogerna närmast eleven ofta saknar gedigen kompetens kring punktskriftens särart. Föreläsarna menade att eleven behöver kontinuerlig träning i att avkoda höfrekventa ord, så att läsningen verkligen blir automatiserad. De ansåg högläsning som en bra metod, där läraren har möjlighet att handleda eleven och ge olika modeller för läsning samt ge tydlig återkoppling.

The ABC project

Det var rapporter om försämrad läshastighet och lässkicklighet samt negativa attityder gentemot punktskrift som blev grunden för det amerikanska läsprojektet – The ABC project. I nuläget föreligger preliminära resultat, som vid konferensen rapporterades av bland andra Frances Mary D’Andrea och Diane P Wormsley. Andra forskare som är engagerade i projektet är till exempel Anne Corn, Cay Holbrook och Jane Erin. En relativt liten grupp elever har observerats – 21 elever, som läser oförkortad punktskrift, och 15 elever, som läser med förkortningar.

Under fjärde skolåret noterades en försämring gällande ordförråd hos de elever som läste förkortad punktskrift jämfört med dem som läste oförkortad, men resultaten visade ingen skillnad i stavningsskicklighet mellan de två grupperna. Mediansiffran för läshastighet under fjärde skolåret låg på 62 ord per minut för punktskriftsläsarna och 123 ord per minut för svartskriftsläsarna. En generell slutsats så här långt är att det är nödvändigt att uppmärksamma elevens läsutveckling fortlöpande under lång tid.

CareerConnect

Karen Wolffe är en av dem som har startat webbtjänsten CareerConnect. Hon presenterade www.careerconnect.com och dess funktioner med relevans för individens läskompetens i karriär och i själva livsplaneringen. Dr Wolffe konstaterade att 77 procent av synskadade personer med en examen från college har ett arbete. Hon definierar de viktigaste literacyförmågorna som läsa, skriva, räkna, tala och lyssna. Wolffe menar att CareerConnect kan motivera unga till läsning, eftersom sidans innehåll upplevs som meningsfullt för individen. Där kan man skaffa information om olika yrken, fylla i ansökningsblanketter, kommunicera med en mentor, skapa sin egen meritförteckning och söka ett arbete. Det går att göra intresse- och anlagstester och att förbereda sig inför en an-

ställningsintervju, till exempel få råd om när det kan vara läge att informera arbetsgivaren om sin synskada. Sidan går att anpassa efter egna synbehov med val av färg, teckenstorlek med mera.

Innehållet riktar sig inte bara till den jobbsökande individen utan även till arbetsgivare, mentorer och professionella inom rehabilitering. Den som söker personal kan informera sig om vad det innebär att ha en anställd person med en synskada. Där finns underlag för positiva attityder och argument för mångfald på arbetsplatsen, information om olika typer av arbetsplatsanpassningar och om möjligheter som ny teknologi innebär.

Dirty braille?

”With so much electronic information available, why is good paper braille still important?” Det var en av frågorna som diskuterades på söndagsförmiddagen av bland andra Judith Dixon och Frances Mary D’Andrea, båda medlemmar i Braille Authority of North America. Man diskuterade om ”any braille is better than no braille”, och begreppet ”dirty braille” dök upp flera gånger, vilket står för slarvigt producerad punktskrift behäftad med många fel, och som blir resultatet, när den produceras av personer som inte har nödvändiga kunskaper. Arbete pågår med att utbilda dem som publicerar centrala prov för elever och studenter. Många efterlyste grundläggande kvalitets-

regler, men någon hävdade att ”students can figure it out” med undermeningen att studenternas vana vid att tampas med ofullständiga utskrifter har gjort dem till experter på området. Med den kvalitetsnivå som råder vid produktionen av amerikansk punktskrift behöver eleverna vara beredda på att möta olika typer av utskrifter. Någon påpekade dock att ingen lärare skulle lämna ut ett papper med femton misstag i texten till sina seende elever.

Och så detta med förkortningar! Flera uttryckte sin tveksamhet till användningen av förkortningar i den amerikanska punktskriften. Grade two braille, som den kallas, ställer till problem inte minst när föräldrar ska hjälpa sina barn med hemuppgifter. Naturligtvis försvårar den också för klassläraren att engagera sig i sin synskadade elevs läsning.

Catharina Johansson
Rc syn Stockholm

SRF:s Ögonvårdspris 2008

Nu kan Du föreslå en kandidat till Synskadades Riksförbunds Ögonvårdspris 2008.

Priset instiftades 1992 som en uppmuntran till forskare och övriga yrkesutövare som gjort betydelsefulla insatser inom ögonområdet.

Såväl grundforskning som klinisk eller andra insatser som lett till positiva resultat inom ögonsjukvård och synrehabilitering/habilitering har uppmärksamrats under åren. Prissumman på 50 000 kronor ges till en eller två enskilda pristagare.

Vi praktiserar fri förslagsrätt vilket innebär att det är tillåtet att också föreslå sig själv.

Juryn består av representanter från Synskadades Riksförbund, Sveriges Ögonläkarförening, Optikerförbundet, Föreningen för Synrehabilitering och Syncentralernas Nationella Samrådsgrupp.

Välkommen med Din ansökan!

Blanketten finns att hämta från vår hemsida www.srfriks.org/ogonvard.htm och hos Bertil Sköld, tel: 08 - 39 92 74, fax: 08 - 39 93 22, Adress: SRF, 122 88 Enskede. Frågor: Kontakta Urban Fernquist tel 08 - 39 91 53, urban.fernquist@srfriks.org. Senast 080630 ska förslagen ha inkommit på särskild blankett.

Eldsjäl för osynliga blindade i norr

Den 1 mars gick Margareta Eriksson från Östersund – en av Specialpedagogiska Institutets verkliga eldsjälar och sanna trotjänare i pension.

Hon är kanske inte så känd, men hon har däremot nästintill utträttat mästerverk i det dolda.

I ca 30 års tid har Margareta Eriksson varit anställd som fd reselärare (numera SIT-konsulent). Hon har ägnat större delen av sitt yrkesverksamma liv åt synskadade barn och ungdomar i södra och mellersta Norrland. I sitt yrke har Margareta följt funktionshindrades skolgång upp genom åren – alltifrån sena förskoleår ända fram till tidiga universitetsstudier.

Något som ligger henne ytterst varmt om hjärtat är arbetet kring blindade barn och unga med sk neuropsykiatriska störningar dvs neurologiska avvikelser vilka på ett eller annat sätt påverkar hjärnans utveckling. En relativt stor andel bland SRF:s barnomsblinda medlemmar, men en i det närmaste bortglömd grupp inom förbundet.

Tack vare sitt nära samarbete med såväl Tomteboda-

skolan som Ekeskolan i Örebro, blev Margareta Eriksson indirekt en av pionjörerna i Sverige inom detta speciella område. Utan att egentligen känna till någon konkret diagnos för dessa gåtfulla barns beteendemönster och säregna personlighetsdrag, blev hon välbekant med störningar såsom autism, ADHD/DAMP samt LMBB, långt innan det att man ute i landet ens hade klara medicinska termer för sådana fenomen och än desto mindre kunnat ana, att detta ibland kan hörasamman med vissa typer av synskador.

Än i dag är det många som lever kvar i den gamla utopin,, att gravt synskadade barn med funktionsnedsättningar av detta slag, kan bli ”som andra”, om de bara får utvecklas tillsammans med icke-handikappade. Under de senaste 25 åren har Margareta Eriksson idogt strävat för att synliggöra dessa osedda blindade barns särskilda behov.

Detta trots politiska beslut jämte handikapprörelsens tillsynes rigida hållning i sådana frågor. Genom sin gedigna kunskap samt tillika praktiska erfarenhet, hävdar hon

oförtrutet rätten till valfrihet inom skolan för dessa synnerligen utsatta barn och ungdomar. Hon kämpar enträget för ”barnens val”, oavsett filosofiska tankematriser såsom rättvisa samhällsideal eller förhärskande politiska ideologier.

Margareta tillhör de få konsulenter, som länge har insett att skola för synskadade, inte bara är fråga om ren blindpedagogik som t.ex. punktskrift, käppträning och abacusräkning, utan skoltiden är även den period i livet, då man lägger grunden till människans sociala utveckling. Det är också här som man skaffar sig en identitet som person såväl som könsvarelse. Vad vi i skoldebatten ofta glömmer bort är, att det finns en tid i den växande individens liv, då kontakten med likasinnade kan vara minst lika betydelsefull som närheten till hem och familj.

Att enbart växa upp bland normala barn eller att få så gott som enskild undervisning, kan istället sätta fokus på utanförskap – i synnerhet då det rör sig om barndoms-synskadade med någon form av autism. Främlingskapet hos dessa barn, går att be-

skriva som att de kommer från annan tid resp annat land. Ytterst få människor utvecklas i avskildhet, även barn med Aspergers syndrom är individer under utveckling.

Något som gör dessa speciella barns bild så komplex, är att den är sammansatt av flera olika delar. I dag har man på många håll i landet skaffat sig grundläggande kunskap om autism, men man har fortfarande ganska svårt för att se detta i samspel med annat. Därför behövs verkligen sådan specialkompetens från SIT.

För att bryta denna obeskrivliga ensamhet samt detta utanförskap gentemot de sk normala barnen ute i de mindre kommunerna i den norrländska glesbygden, anordnar Margareta Eriksson bland annat barn- och föräldrakurser vid Härnösands folkhögskola och lägerverksamhet för ungdomar i hela Norrland. Allt detta sammantaget fungerar som något slags andliga ”tankstationer”, som Margareta själv kallar det hela. Dessa ter sig mycket värdefulla, nuförtiden, när båda våra specialskolor rustats ned samt SIT:S verksamhet alltmer urholkats genom våra handikapporganisationer.

Inom den närmaste framtiden står förbundet inför en av 2000-talets större utmaningar; för att kunna föra över denna genuina kunskapsbank till kommande generationer av konsulenter, behövs

det ju lärjungar till äldre mästare av Margaretas slag. Talande nog är just ”margarita” ett latinskt ord för pärla, vilket hon i högsta grad gör sig förtjänt av.

Om synskaderörelsen indirekt låter sådan ”spetskompetens” vilken hon själv besitter tillsammans med några få andra ytterst kunniga personer inom SIT, gå förlorad i samband med pensionsåldern, blir det ju som att bokstavligen kasta ”margaritas ante porcos” dvs pärlor för svinen. Min uppmaning blir slutligen: låt sannerligen inte dessa få äldre specialpedagogers ovärderliga kunskap ordagrant gå i graven med sina mästare, utan tag den tillvara samt låt den föras vidare till yngre framtida lärjungar medan ännu är tid.

Eva-Maria Liesland,
*aktiv inom SRF:s
flerhandikappverksamhet*

Pedagogiske og psykologiske perspektiv från Tambartun

Pedagogiske og psykologiske perspektiver på opplæring av synshemmede är en ny bok som bygger på praktiska erfarenheter från Tambartun och Huseby med omnejd.

Boken är en antologi med artiklar om läsning, taktil perception, ljud, emotionella konsekvenser av synförlust och metoder för barn med flerfunktionshinder.

Boken kostar 250 NOK och kan beställas från www.snoefugl.no eller från Tambartun kompetansesenter, tambartun@statped.no

En samlad svensk synstämma

I Sverige har vi en förening med ambition att samla alla personer som arbetar med, eller som är intresserade av verksamt till gagn för personer med synskada. Eftersom initiativet till föreningens bildande fanns bland personer som då arbetade vid syncentraler så bär föreningen fortfarande namnet Föreningen för synrehabilitering (FFS).

Oaktat namnet har FFS blivit en mycket viktig mötesplats för alla som i sin yrkesverksamhet arbetar med frågor som rör syn och synskadade.

FFS är dessutom en av de få öppna arenor där syninriktad fortbildning erbjuds oavsett var man är anställd och vilken yrkesroll man har. Man behöver inte ens vara anställd av någon för att delta.

Att under två dagar erbjuda ett program som erbjuder ett till 100% fullödigt program för en enda yrkes- eller intressegrupp är en omöjlighet. Min erfarenhet av FFS som tidigare styrelseledamot och ordförande är att föreningen har haft som ambition att erbjuda vad som på matematikers språk kallas en "gemensam nämnare" – ett program som borde vara av allmänt intresse för alla inom arbetsfältet.

Den breda inriktningen skapar problem. Många chefer som har att tillstyrka ett

deltagande synes anse att programmet inte tillgodoser den egna verksamhetens behov.

Att den anställda även kan utvecklas genom fortbildning bortom organisationens specifika uppdrag beaktas inte fullt ut. Till FFS studiedagar väljer därför många att i bästa fall endast sända en eller ett fåtal representanter.

Jag vill kalla detta för "fortbildning via ombud", alternativt "fortbildning via notis" – ett återgivande av händelser och intryck som inte har någon som helst inverkan på organisationens ambition att fortbilda de medarbetare som inte kunde delta.

Samtidigt försöker de flesta organisationer att efter förmåga erbjuda medarbetarna någon form av fortbildning. Dessvärre sker detta i mångt och mycket i slutna rum – man träffas i den egna gruppen och lyssnar till visdomsord som anses vara viktiga för den egna situationen här och nu.

I ett samhälle där vi mer och mer inser betydelsen att samhällets olika aktörer måste samarbeta för att nå ökad effektivitet är en fortsatt fragmentisering, eller rent av cementering, av mötesrummen till ondo. Hur skapar man förutsättningar för samarbete och samförstånd om man lever i en isolerad värld?

Mitt fortbildningsideal är den amerikanska organisationen AER – Association for Education and Rehabilitation of the Visually Impaired. Som medlem kan du välja att tillhöra en eller flera intressegrupper ("chapters"), vars medlemmar har samma intressen eller arbetsuppgifter du själv. Varje intressegrupp arrangerar sina egna möten under den kongress som hålls vart annat år, men deltar också i gemensamma sammankomster.

"Läkarstämman" är den närmaste förebild jag kan finna i vårt land. Här möts specialister inom olika områden i specifika sessioner, men det erbjuds även en mängd gemensamma aktiviteter. Utanför det officiella programmet möts även grupper av mer eller mindre officiell karaktär – alla vet ju att man har möjlighet att träffas i samband med "stämman" vare sig den hålls i Stockholm eller Göteborg.

Ingen har hittills påvisat en ökad dödlighet i landet trots att så många läkare är borta från sina ordinarie arbeten. Därmed torde en nationell "synstämma" inte heller ha någon negativ effekt på vare sig habilitering, undervisning eller rehabilitering om en betydande del av de yrkesverksamma träffas under några dagar vartannat år.

Flerfunktionshinder och synnedläggelse, 15 hp

Kursen ges vid Stockholms universitet i samverkan med Specialpedagogiska institutet.

Kursen genomförs på kvartsfart och delvis på distans. Kursen vänder sig till pedagoger som arbetar med barn/ungdomar med flerfunktionshinder och synnedläggelse i förskola, särskola, grundskola, gymnasium på syncentral och inom barnhabilitering.

Syfte

Kursen syftar till att de studerande skall tillägna sig specifik kunskap om flerfunktionshinder och synnedläggelse. Det innebär att samverkansfrågor och kunskap om hur olika faktorer påverkar förutsättningar och möjligheter till delaktighet och lärande kommer att vara centrala. Kursen bygger på tvärvetenskaplig grund med utgångspunkt i de beteendevetenskapliga, samhällsvetenskapliga och medicinska/biologiska forskningsfälten.

Moment 1

Här behandlas specialpedagogisk forskning och nationella/internationella styrdokument i relation till aktuellt område, både generellt och specifikt. Olika aspekter behandlas som inverkar på specialpedagogiska bedömningar.

Moment 2

Här är didaktiska aspekter i fokus d.v.s. vad olika kombinationer av funktionsnedläggelse kan få för pedagogiska konsekvenser vid planering och genomförande av det pedagogiska arbetet. Åtgärdsprogram och individuella planer analyseras och diskuteras fortsättningsvis.

Arbetsformer

Bygger på föreläsningar, seminarier, praktiska uppgifter enskilt och i grupp samt litteraturstudier.

Behörighetskrav

Examen som förskollärare, fritidspedagog, grundskollärare, speciallärare, specialpedagog eller synpedagog.

Mer information om kursen på webben: <http://sisu.it.su.se/info/index/UQ104F>, www.sit.se och klicka på Fortbildning-Universitet/Högskola. Anmälan, senast den 15 april 2008. Kursen ingår i läraryftet.

Kontakt:

christina.westerberg@specped.su.se owe.
lindquist@sit.se margareta.ahnborn-svensson@sit.se

Syn – Kommunikation återkommer 2009

Tema:

”Synskada/synproblem på grund av hjärnskada - möjligheter till lärande”

Sammanfattningsvis är mitt budskap till er alla att sluta träffas i slutna rum. Låt oss vara tillsammans på en plats vid samma tidpunkt.

Harry Svensson
f.d. FFS ordförande

Kalendern

8 - 10 april

Forskningskonferens
Funktionshinder - Aktivitet
- Delaktighet, Örebro
[www.orebrooll.se/
orebrokonferensen2008](http://www.orebrooll.se/orebrokonferensen2008)

25 april

Handikapphistoriska
föreningen (HHF) årsmöte
och seminarium
www.hhf.se/index.asp

29 april

Hjälpmedelsinstitutets IT-
konferens, Stockholm
www.hi.se/itkonferens2008

6 maj

Presstopp Nya Synvärlden

6 - 8 maj

Health & Rehab,
Köpenhamn
[www.rehab-scandinavia.com/
index2.asp](http://www.rehab-scandinavia.com/index2.asp)

7 - 9 maj

SightCity, Frankfurt
www.sightcity.net/

19 - 20 maj

Kurs - Belysning för äldre
och synskadade, Knivsta
[www.wabema.se/ljusskolan/
index.html](http://www.wabema.se/ljusskolan/index.html)

5 - 7 juni

European Academy of
Childhood Disability 20th
Annual Meeting, Zagreb
www.eacd2008.com/

4 - 5 juli

Retina International General
Assembly and Congress,
Helsingfors
[www.retina.fi/RI2008/
congress.html](http://www.retina.fi/RI2008/congress.html)

7 - 10 juli

9th International Conference
on Low Vision, Montreal
[www.opto.umontreal.ca/
vision2008/](http://www.opto.umontreal.ca/vision2008/)

9 - 11 juli

International Conference on
Computers Helping People
with Special Needs (ICCHP),
Linz
www.icchp.org

15 - 17 juli

Sight Village, Birmingham
[www.qac.ac.uk/sightvillage/
index.html](http://www.qac.ac.uk/sightvillage/index.html)

22 - 27 juli

Association for Education
and Rehabilitation of the
Visually Impaired (AER),
Chicago
www.aerbvi.org

10 - 14 augusti

74th IFLA World Library
and Information Conference
and Congress, Québec
[www.ifla.org/IV/ifla74/index.
htm](http://www.ifla.org/IV/ifla74/index.htm)

25 - 28 augusti

21st World Congress of
Rehabilitation International,
Quebec
www.riquebec2008.org/

27 - 29 augusti

European Conference on
Early Intervention for
Families with Children with
Visual Impairment, Budapest
[www.icevi-europe.org/topics/
ei/ei-families2008.html](http://www.icevi-europe.org/topics/ei/ei-families2008.html)

2 september

Presstopp Nya Synvärlden

4 - 5 september

LVI-dagar, Växjö
www.lvi.se

4 - 6 september

Envision Conference 08, San
Antonio, Texas
www.envisionconference.org/

9 - 10 september

HIT-messe, Nyborg Strand
(Danmark)
[www.hmi.dk/index.
asp?id=545](http://www.hmi.dk/index.asp?id=545)

6 - 17 september

Beijing 2008 Paralympic
Games

15 - 20 september

8th General Assembly of
International Association
for Prevention of Blindness
(IAPB), Buenos Aires
www.iapb.org

25 - 28 september

Bok & bibliotek, Göteborg
www.bok-bibliotek.se/